

GRAU EN ANTROPOLOGIA SOCIAL I CULTURAL

101269. Antropologia de la religió, el simbolisme i el ritual

1. Dades de l'assignatura

Nom de l'assignatura	Antropologia de la religió, el simbolisme i el ritual
Codi	101269
Crèdits ECTS	6
Curs i període en el que s'imparteix	Segon curs
Horari	
Lloc on s'imparteix	Facultat de Filosofia i Lletres (l'aula apareixerà als horaris)
Llengües	català

Professor/a de contacte

Nom professor/a Montserrat Ventura i Oller

Departament Antropologia Social i Cultural

Universitat/Institució Facultat de Filosofia i Lletres, UAB

Despatx B9-211

Telèfon (*) 93 581 1143

e-mail montserrat.ventura@uab.cat

Horari d'atenció

2. Equip docent

Nom professor/a Montserrat Ventura

Departament Antropologia Social i Cultural

Universitat/Institució Facultat de Filosofia i Lletres, UAB

Despatx B9-211

Telèfon (*) 93 581 11 43

e-mail montserrat.ventura@uab.cat

Horari de tutories

3.- Prerequisits i/o coneixements necessaris per a seguir correctament l'assignatura

S'aconsella haver cursat i superat l'assignatura d'Introducció a l'Antropologia Social i Cultural de primer curs del Grau.

4.- Contextualització i objectius formatius de l'assignatura

L'assignatura s'imparteix el segon semestre del segon curs de grau, després d'*Antropologia econòmica* i *Antropologia del parentiu* (el primer semestre) i simultàniament a *Antropologia política* (el mateix semestre), que juntes conformen la matèria *Àmbits temàtics generals de l'antropologia*.

Aquesta assignatura tracta de desenvolupar la teoria antropològica i l'anàlisi de la diversitat cultural de la religió, el ritual i els sistemes simbòlic-cognitius. També, es centra en saber aplicar el coneixement disciplinari en aquests dominis per a la identificació i l'estudi de la realitat sociocultural actual, especialment l'anàlisi de rituals sancionats com a tradicionals i nous. Així, el seu objectiu és plantejar de forma crítica alguns supòsits, conceptes i teories relacionats amb aquests camps del coneixement.

Els temes específics de l'assignatura són:

Teories clàssiques sobre la religió, el símbol, el mite, el ritual i les formes de classificació. Qüestions terminològiques clau per a la comprensió del fenomen religiós. Aproximació antropològica a les diferents formes de comunicació simbòlica. Simbolisme, procés ritual i drames rituals. L'eficàcia simbòlica. Anàlisi de rituals.

5.- Competències i resultats d'aprenentatge de l'assignatura

Competències específiques

A2.4 Identificar la variabilitat transcultural dels sistemes simbòlics i cognitius. Conèixer i comprendre la teoria i la interpretació dels diversos sistemes simbòlico-cognitius.

A4.4 Aprehendre la diversitat cultural a través de l'etnografia i avaluar críticament els materials etnogràfics com a coneixement de contextos locals i com a proposta de models teòrics., especialment en l'àmbit de la religió i el ritual.

A5.8 Aplicar el coneixement de la variabilitat cultural i de la seva gènesi per evitar les projeccions etnocèntriques. Comprendre les creences i ritualitzacions que desenvolupen les diferents societats com a resposta als límits de la seva comprensió.

A.6 Conèixer i comprendre els desenvolupaments disciplinaris recents i la vinculació de la teoria antropològica amb les disciplines socials afins en el seu desenvolupament històric i en les tendències disciplinàries actuals.

Resultats d'aprenentatge

A.2.4 Identificar la variabilitat transcultural dels sistemes simbòlics i cognitius. Conèixer i comprendre la teoria i la interpretació dels diversos sistemes simbòlico-cognitius.

A.4.4 Conèixer la diversitat cultural a través de l'etnografia i avaluar críticament els materials etnogràfics com a coneixement de contextos locals i com a proposta de models teòrics., especialment en l'àmbit de la religió i el ritual.

A.5.8 Poder aplicar el coneixement de la variabilitat cultural i de la seva gènesi per evitar les projeccions etnocèntriques. Comprendre les creences i ritualitzacions que desenvolupen les diferents societats com a resposta als límits de la seva comprensió.

A.6 Conèixer i comprendre els desenvolupaments disciplinaris recents i la vinculació de la teoria antropològica amb les disciplines socials afins en el seu desenvolupament històric i en les tendències disciplinàries actuals.

Competència específica

C2 Utilitzar el corpus etnogràfic i teòric de la disciplina amb capacitat d'anàlisi crítica i de síntesi. Integrar de forma holista els desenvolupaments dels camps clàssics de l'antropologia, particularment la religió i el ritual

Resultats d'aprenentatge

C2 Saber utilitzar el corpus etnogràfic i teòric de la disciplina amb capacitat d'anàlisi crítica i de síntesi. Integrar de forma holista els desenvolupaments dels camps clàssics de l'antropologia particularment la religió i el ritual

Competències transversals

T1 Buscar, seleccionar i gestionar informació de forma autònoma tant en fonts estructurades (bases de dades, bibliografies, revistes especialitzades) com en informació distribuïda en la xarxa. Saber utilitzar de forma experta les possibilitats d'internet.

T3 Dominar en un grau elemental els idiomes rellevants per a la lectura de textos disciplinaris.

T4 Reconèixer i posar en pràctica les habilitats següents per al treball en equip: compromís amb l'equip, hàbit de col·laboració, capacitat per a incorporar-se a la resolució de problemes.

Resultats d'aprenentatge

T1 Saber buscar, seleccionar i gestionar informació de forma autònoma tant en fonts estructurades (bases de dades, bibliografies, revistes especialitzades) com en informació distribuïda en la xarxa. Saber utilitzar de forma experta les possibilitats d'internet.

T3 Dominar en un grau elemental els idiomes rellevants per a la lectura de textos disciplinaris.

T4 Reconèixer i posar en pràctica les habilitats següents per al treball en equip: compromís amb l'equip, hàbit de col·laboració, capacitat per a incorporar-se a la resolució de problemes.

6.- Continguts de l'assignatura

El temari d'aquesta assignatura es centra, principalment, en: les teories clàssiques de la religió, el símbol, el mite i el ritual. Tracta de revisar les qüestions terminològiques clau per a la comprensió del fenomen religiós i de realitzar una aproximació antropològica a les diferents formes de comunicació simbòlica i de classificació, el simbolisme, el procés ritual i els drames rituals. També, el curs es centra en la ritualitat, tractant de mostrar alguns exemples actuals sobre la representació simbòlica en general i la seva eficàcia simbòlica.

Bloc temàtic I: La religió

Tema 1: L'antropologia social i l'estudi de la religió
Tema 2: Funció social i funció simbòlica de la religió

Bloc temàtic II: El símbol

Tema 3: L'estudi antropològic del símbol
Tema 4: Símbol, estructura i formes de classificació
Tema 5: L'antropologia simbòlica i l'antropologia cognitiva

Bloc temàtic III: El mite

Tema 6: Les teories clàssiques del mite
Tema 7: Llegendes, contes, rumors i altres formes de comunicació simbòlica

Bloc temàtic IV: El ritual

Tema 8: El ritual: introducció
Tema 9: Sacrifici, mort ritual i canibalisme
Tema 10: Els ritus de pas
Tema 11: Simbolisme ritual, procés ritual i drames rituals

Tema 12: Les festes

Tema 13: La ritualitat contemporània i els actes simbòlics de classificació problemàtica

Bloc temàtic V: L'eficàcia simbòlica

Tema 14: El xamanisme

Tema 15: Símbols, rituals i història.

7.- Metodologia docent i activitats formatives

1. Classes magistrals amb suport TIC i debat en gran grup; visionat i discussió de documentals etnogràfics vinculats a sistemes religiosos i a rituals; discussió de textos vinculats amb els diferents blocs temàtics; discussió i anàlisi de rituals. (2,5 ECTS)
2. Definició dels conceptes clau, especialment religió, símbol, ritual, mite, sincretismes; lectura comprensiva de textos; aplicació de conceptes teòrics a l'anàlisi de situacions rituals; ressenyes i assajos bibliogràfics i anàlisi d'un ritual a partir d'una guia per a la seva realització. (3'5 ECTS)

TIPUS D'ACTIVITAT	ACTIVITAT	HORES	RESULTATS D'APRENTATGE
-------------------	-----------	-------	------------------------

Dirigides	Classes teòriques i pràctiques dirigides pel professor	30h	Conèixer i comprendre les escoles teòriques que han treballat els camps de la religió, els sistemes de classificació, el mite, el símbol i el ritual, associats a diferents realitats etnogràfiques.
	Visionat i discussió de documentals	6	L'estudiant sap aplicar els conceptes bàsics i la reflexió teòrica a l'anàlisi de casos específics
	Prova escrita	1,5	L'estudiant escriu amb correcció, precisió i claredat L'estudiant és capaç de reconèixer i utilitzar correctament els conceptes bàsics de la teoria antropològica de la religió i el ritual i els continguts de les lectures bàsiques
Supervisades	supervisió del professor a través de tutories individuals o en grup sobre l'observació, descripció i anàlisi d'un ritual. Exposició oral i pública de l'anàlisi del ritual	20	Aprendre a descriure des del punt de vista de la disciplina una activitat ritual. Aprendre a analitzar-la segons diferents perspectives teòriques i aplicar els continguts teòrics adquirits en les activitats dirigides i autònomes (classes magistrals i lectures). Aprendre a formular resultats d'anàlisi a partir d'un exemple etnogràfic concret.

Autònomes

		L'estudiant parla amb correcció, precisió i claredat L'estudiant sap identificar i interpretar la Teoria antropològica de la religió i el ritual a través de l'etnografia
discussió de textos en petits grups	10	Saber relacionar la teoria adquirida en les activitats dirigides i a partir de les lectures autònomes amb els casos específics o les aportacions particulars d'autors a partir de les lectures de textos clau; aprendre a discutir acadèmicament els continguts de l'assignatura; desenvolupar la capacitat d'anàlisi crítica i de síntesi del corpus teòric i etnogràfic.
Observació, descripció i anàlisi d'un ritual, de forma autònoma, individual o en grup	20	Aprendre a aplicar els continguts teòrics. Aprendre a observar, descriure i analitzar una realitat etnogràfica en el camp del ritual
Lectura comprensiva de textos	20	Aprendre a entendre les descripcions i anàlisis realitzats per diferents autors des de diferents perspectives teòriques i escoles etnogràfiques.
Estudi personal	30	L'estudiant és capaç de reconèixer i utilitzar correctament els conceptes bàsics de la teoria antropològica L'alumnat ha de ser capaç de detectar i analitzar els canvis i les continuïtats culturals dels pobles del Magreb en els diferents contextos en que es desenvolupa la seva realitat sociocultural.
Redacció treballs	30	L'estudiant és capaç d'exposar en forma narrativa els resultats de les seves anàlisis d'acord amb els canons crítics de la disciplina.

8.- Avaluació

El sistema d'avaluació s'organitza en 2 mòduls, cadascun dels quals té assignat un pes específic en la qualificació final:

1. **Mòdul de treballs:** 40% anàlisi d'un ritual).
En aquest mòdul s'avaluarà un treball pràctic individual o en grup sobre l'anàlisi d'un ritual (40%).
2. **Mòdul de prova escrita: 40%. S'avaluarà el coneixement transversal de la teoria antropològica entorn els principals camps temàtics treballats a l'aula.**
3. **Mòdul de participació:** 20% (10% participació en les discussions de textos; 10% presentacions públiques dels treballs a l'aula).
Aquest mòdul permet avaluar l'assistència a: els documents etnogràfics, les 4 sessions

pràctiques sobre les lectures obligatòries, la sessió pràctica sobre formes d'analitzar un ritual i les presentacions públiques sobre rituals

ACTIVITATS D'AVAUACIÓ

HORES

RESULTATS D'APRENTATGE

Prova escrita	1,5	L'estudiant és capaç de reconèixer i utilitzar correctament els conceptes bàsics de la teoria antropològica de la religió i el ritual. L'estudiant sap identificar i interpretar la teoria a través de l'etnografia. L'estudiant escriu amb correcció, precisió i claredat
Descripció i anàlisi d'un ritual, individual o en grup	40h	Saber aplicar els continguts teòrics. Aprendre a observar, descriure i analitzar una realitat etnogràfica en el camp del ritual.
Participació en discussions en grup i presentació pública del treball pràctic a l'aula	18h	Conèixer i haver comprès l'evolució de la disciplina a partir de l'estudi de la religió, dels sistemes de classificació, del simbolisme, del ritual, del mite i dels sincretismes; saber relacionar tots aquests camps i associar-los amb realitats etnogràfiques diverses.

9- Bibliografia i enllaços web

Obres generals

- Cantón Delgado, Manuela 2001 *La razón hechizada. Teorías antropológicas de la religión*, Barcelona: Ariel.
- Díaz Cruz, Rodrigo 1998 *Archipiélago de rituales. Teorías antropológicas del ritual*, Barcelona: Anthropos.
- Duch, Lluís 1997 *Antropología de la religión*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Izard, Michel y Pierre Smith (eds) 1989 (1979) *La función simbólica*, Madrid: Júcar.
- Meslin, Michel 1978 *Aproximación a una ciencia de las religiones*, Madrid: Ediciones Cristiandad.
- Morris, Brian 1995 (1987) *Introducción al estudio antropológico de la religión*. Barcelona: Paidós.
- Rubio Hernández, Rogelio 1988 *Antropología: Religión, Mito y Ritual*, Madrid: UNED.
- Salazar, Carles 2009 *Antropologia de les creences. Religió, simbolisme, irracionalitat*, Barcelona: Ed. Fragmenta.
- Waal Malefijt, Annemarie de, 1975 *Introducción a la antropología religiosa*, Estella: Ed. Verbo Divino.

* Més els apartats sobre religió, mite, símbol i ritual dels manuals d'antropologia social i cultural. Per aprofundir en els autors clàssics també us poden ser útils els diccionaris enciclopèdics d'antropologia, com: Barnard, A. & J. Spencer (eds) 1996, *Encyclopedia of Social and Cultural Anthropology*, London & NY: Routledge, o Bonte, P. & M. Izard (eds) 1991 *Dictionnaire de l'Ethnologie et de l'Anthropologie*, Paris: PUF (N'hi ha traducció al castellà editat per Akal el 1996).

Monografies recomanades

- Geertz, Clifford 1994 (1968) *Observando el islam*, Barcelona: Paidós.
- Griaule, Marcel 1987 (1948) *Dios de agua*, Barcelona: Alta Fulla.
- Leenhardt, Maurice 1995 [1941-42 y 1952] *La persona a les societats primitives*, Barcelona: Icaria.
- ___ 1997 [1947] *Do Kamo. La persona y el mito en el mundo melanesio*, Barcelona: Paidós.

Nota: Durant el curs s'oferirà bibliografia recomanada per temes. A més, n'hi haurà un recull en venda al servei de fotocòpies.

LECTURES OBLIGATÒRIES

Dossier 1: la religió

- Durkheim, Émile 1987 (1912) "Definició del fenomen religiós i de la religió", a *Les formes elementals de la vida religiosa*, Barcelona: Edicions 62, pp.47-69.
- Godelier, Maurice 2000 (1972) "Hacia una teoría marxista de los hechos religiosos", a *Economía, fetichismo y religión en las sociedades primitivas*, Madrid: Siglo XXI, pp. 346-354.
- Geertz, Clifford 1987 (1973 [1966]) "La religión como sistema cultural", a *La interpretación de las culturas*, Barcelona: Gedisa, pp.87-117. (Optativa).

Dossier 2: les classificacions

- Durkheim, Émile y Marcel Mauss 1969 (1903) "De quelques formes primitives de classification. Contribution à l'étude des représentations collectives" a Marcel Mauss *Essais de sociologie*, París: Éditions de Minuit, pp.162-230. (Hi ha traducció al castellà. cf també la compilació Émile Durkheim 1996 *Clasificaciones primitivas (y otros ensayos de antropología positiva)*, Barcelona: Ariel, pp. 23-103).
- Turner, Victor 1980 (1967) "La clasificación de colores en el ritual Ndembu: un problema de clasificación primitiva", a *La selva de los símbolos. Aspectos del ritual Ndembu*, Madrid: Siglo XXI, pp. 65-102.
- Héritier, Françoise 1996 (1996) "Fecundidad y esterilidad. En el corazón del tejido ideológico" en *Masculino / Femenino. El pensamiento de la diferencia*, Barcelona: Ariel.
- Lévi-Strauss, Claude 1971 (1962) "La ciència del concret", a *El pensament salvatge*, Barcelona: Edicions 62, pp. 19-50.

Dossier 3: símbolisme i ritual

- Turner, Victor 1980 (1967) "Símbolos en el ritual Ndembu", a *La selva de los símbolos. Aspectos del ritual Ndembu*, Madrid: Siglo XXI, pp. 21-52.
- Turner, Victor 1988 (1969) "Niveles de clasificación de un ritual de vida y muerte" i "Liminalidad y *communitas*" a *El proceso ritual*, Madrid : Taurus, pp.13-53 i 101-136.
- Douglas, Mary 1991 (1966) "Magia y milagro" a *Pureza y peligro. Un análisis de los conceptos de contaminación y tabú*, Madrid: Siglo XXI, pp.61-79.
- Lévi-Strauss, Claude 1974 (1958) "L'efficacité symbolique", a *Anthropologie Structurale*, Paris: Plon, pp. 213-234. (Hi ha traducció al castellà).

Dossier 4: religiositat popular, dinamisme i sincretisme

- Lupo, Alessandro 1996 "Síntesis controvertidas. Consideraciones en torno a los límites del concepto de sincretismo", *Revista de Antropología Social*, nº5, pp.11-37.
- Geertz, Clifford 1987 (1973) "Ritual y cambio social: un ejemplo javanés", *La interpretación de las culturas*, Barcelona: Gedisa.
- Delgado, Manuel 1993 "La religiosidad popular. En torno a un falso problema", *Gazeta de Antropología* nº10 1993, Texto 10 08 http://www.ugr.es/~pwlac/G10_08Manuel_Delgado.html.
- Lévi-Strauss, Claude 2001 (1952) *El suplicio de Papá Noel*, Madrid: del Taller de Mario Muchnik.

